

Crna Gora
Ministarstvo ljudskih i
manjinskih prava

Adresa: Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 130,
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 244 145
www.gov.me/mmp

Br: 08-038/25-11/2P

Podgorica, 10.07.2025. godine

IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ

JAVNOJ RASPRAVI

Na Nacrt Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2025-2029. godine, sa Akcionim planom za period 2025-2026. godinu

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 10.06.2025. godine uputilo poziv za Javnu raspravu građanima i građankama, naučnoj i stručnoj javnosti, državnim organima, strukovnim udruženjima, političkim subjektima, nevladinim organizacijama, međunarodnim organizacijama, medijima i svim drugim zainteresovanim licima, organizacijama i zajednicama, da se uključe u javnu raspravu i daju svoj doprinos u razmatranju Nacrta Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2025-2029, sa Akcionim planom za 2025-2026. godinu.

Javni poziv podrazumijeva dostavljanje sugestija, primjedbi i komentara u pisanom ili elektronskom obliku u roku od 20 dana od dana objavljivanja javnog poziva na internet stranici Ministarstva ljudskih i manjinskih prava i portalu e-uprave, do 30.06.2025. godine.

Zainteresovani subjekti su bili pozvani da svoje primjedbe, predloge i sugestije na Nacrt nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2025-2029, sa Akcionim planom za 2025-2026. godinu dostave putem e-mail adresa: mirela.ramcilovic@mmp.gov.me, m.maksimovic@mmp.gov.me, djovana.djokaj@mmp.gov.me, putem portal eParticipacije <https://www.euprava.me/eparticipacije>, ili u pisanom obliku Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava na adresu Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 130.

Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava je sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori organizovalo ekspertsku diskusiju u okviru javne rasprave o Nacrtu nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost 2025-2029, u kojoj su učestvovali/e predstavnici/e državnih institucija, međunarodnih organizacija, civilnog društva i stručne javnosti.

U nastavku su komentari, primjedbe i sugestije koji su tokom trajanja Javne rasprave pristigli u Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava:

Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori

Primjedba/predlog/sugestija 1:

Da se u okviru poglavlja Usklađenost sa nacionalnim strateškim okvirom doda Strategija ranog dječijeg razvoja 2023–2027 i integrisati određene aktivnosti usmjerene na međuinstitucionalni

rad u domenu edukacije roditelja i jačanja servisa za porodice kroz Akcioni plan ove Strategije, vodeći računa da se poštuje podjela nadležnosti i preveniraju preklapanja aktivnosti iz drugih sektorskih strategija.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Iako prepoznavamo značaj Strategije ranog razvoja djeteta 2023–2027, kao i važnost međuinstitucionalne saradnje u oblasti edukacije roditelja i jačanja servisa podrške porodici, smatramo da pomenuta strategija nije direktno programski ili sektorski povezana sa ciljevima i prioritetima predmetnog strateškog dokumenta. U skladu sa važećom Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, strateški okvir se definiše na osnovu direktnih veza sa ciljevima i mjerama dokumenta. U ovom slučaju, elementi koji se odnose na rani dječiji razvoj nijesu neposredno obuhvaćeni prioritetima predmetne strategije, te iz tog razloga ne postoji osnov za formalnu povezanost u navedenom poglavlju.

Primjedba/predlog/sugestija 2:

Razmotriti pomjeranje vremenskog okvira trajanja Strategije sa 2025–2029 na period 2026–2030.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Vremenski okvir je definisan Programom pristupanja EU i Srednjoročnim programom rada Vlade Crne Gore 2024–2027 i Programom rada Vlade Crne za 2025, tako da ga nije moguće izmijeniti.

Primjedba/predlog/sugestija 3:

Predlaže se da Strategija rodne ravnopravnosti 2025–2029 jasno adresira potrebu za zakonskom zabranom dječijih brakova i usaglašavanjem minimalne starosne granice za brak na 18 godina, za žene i muškarce, bez izuzetaka.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Predložena sugestija se odnosi na normativne aspekte koji nijesu u nadležnosti Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, koje koordinira proces izrade predmetnog dokumenta, već su u isključivoj nadležnosti Ministarstva pravde, kao predlagača Porodičnog zakona, Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, kao i Krivičnog zakonika. Iako je Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava zaduženo za poslove rodne ravnopravnosti i u potpunosti prepoznaje značaj borbe protiv dječijih brakova, uključujući i potrebu usklađivanja minimalne starosne granice za brak na 18 godina za žene i muškarce, bez izuzetaka – u skladu sa preporukama CEDAW komiteta – Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2025–2029 ne može direktno uticati na sadržaj i izmjene zakonskih rješenja koja su izvan njenog djelokruga. Međutim, kroz strateški okvir biće podržane inicijative i međuresorska saradnja usmjerena na prevenciju dječijih brakova, u skladu sa mandatom Ministarstva i važećim zakonodavnim i institucionalnim okvirom.

Primjedba/predlog/sugestija 4:

U nacrtu Akcionog plana uočava se značajan nedostatak u formulaciji indikatora rezultata, naročito u dijelu koji se odnosi na usklađenost sa principima upravljanja zasnovanog na rezultatima (Results-Based Management - RBM) kao i nedostatak koji se odnosi na izvore podataka za verifikaciju rezultata.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

U izradi Nacrta Akcionog plana vodilo se računa o usklađenosti sa principima upravljanja zasnovanog na rezultatima (Results-Based Management – RBM), u mjeri u kojoj je to bilo moguće, uzimajući u obzir

specifičnosti oblasti rodne ravnopravnosti, dostupnost podataka i kapacitete institucija nadležnih za sprovođenje mjera.

Indikatori rezultata formulisani su tako da omoguće praćenje napretka i evaluaciju efekata, uz težnju da budu što konkretniji, mjerljivi i vremenski određeni, u skladu sa važećom metodologijom planiranja i izvještavanja. Takođe, za većinu indikatora naznačeni su izvori podataka za verifikaciju, dok će se dodatno preciziranje i razrada vršiti u okviru procesa implementacije i uspostavljanja mehanizama praćenja.

Uvažavajući kontinuirani razvoj institucionalnih kapaciteta i potrebu za unapređenjem evidencija i statistike, Akcioni plan je koncipiran kao živi dokument, koji će se redovno revidirati i unapređivati u skladu sa prikupljenim podacima i iskustvima iz prakse.

Primjedba/predlog/sugestija 5:

U okviru Operativnog cilja 2 koji glasi Unaprijediti oblasti obrazovanja, kulture i medija kako bi se smanjio nivo stereotipa i predrasuda prema ženama i osobama drugačijih polnih i rodnihi identiteta, uključiti pojam "djevojčice", tako da glasi: Unaprijediti oblasti obrazovanja, kulture i medija kako bi se smanjio nivo stereotipa i predrasuda prema ženama i djevojčicama i osobama drugačijih polnih i rodnihi identiteta". A sa tim u vezi odrediti posebne aktivnosti u Akcionom planu za osnaživanje djevojčica.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Formulacija operativnog cilja 2 namjerno koristi termin „žene“ u širem smislu, koji prema standardima međunarodnih dokumenata, uključujući praksu CEDAW komiteta i drugih relevantnih mehanizama, obuhvata i djevojčice, u kontekstu politika rodne ravnopravnosti. Dodatno navođenje djevojčica u formulaciji cilja ne bi suštinski doprinijelo preciznosti, već bi moglo otvoriti potrebu za dodatnim terminološkim razgraničenjima na drugim mjestima u dokumentu, što bi narušilo dosljednost formulacija. Takođe, u okviru pojedinih aktivnosti i mjera u Akcionom planu već su prepoznate ciljne grupe mlađe populacije, uključujući djevojčice i adolescentkinje, posebno u domenu obrazovanja, prevencije nasilja i osnaživanja. U tom smislu, njihovo osnaživanje je već indirektno adresirano, bez potrebe za dodatnim posebnim formulacijama u operativnom cilju. Dokument ostaje otvoren za praćenje i dalju razradu kroz implementaciju i izvještavanje, kada se, u skladu sa potrebama, mogu dodatno razmatrati ciljane mjere usmjerene ka djevojčicama, u okviru nadležnosti i kapaciteta resornih institucija.

Primjedba/predlog/sugestija 6:

U okviru oblasti VI: Suzbijanje rodno zasnovanog nasilja gdje se govori o nasilju u porodici i nasilju nad ženama ne postoji elaboracija o tome koliko porodično nasilje pogađa djecu (djevojčice i dječake) i koliki je broj djece koja su žrtve porodičnog nasilja, Podaci su veoma šturi o ovoj korelaciji te u tom smislu je važno naglasiti da ne postoji dovoljna svijest o tome koliko nasilje nad ženama u domovima pogađa djecu, koliko utiče na njihov dalji razvoj, koliko utiče na kontinuitet negativnih društvenih obrazaca koji utiču na rodnu neravnopravnost. U tom smislu, pod naslovom: Koraci u narednom periodu sprovođenja javne politike u oblasti rodno zasnovanog nasilja, potrebno je da se navedu edukacije stručnjaka u sistemima za jačanje svijesti o korelaciji između nasilja nad ženama i djecom i prepoznavanja i pružanja podrške djeci koja su žrtve porodičnog nasilja. Ovoj djeci pored adekvatne dječje zaštite potrebno je pružiti mogućnost da daju svoj iskaz na način koji je prilagođen djeci uz posebno obučene stručnjake za rad i razgovor s djecom. S ovim u vezi u dijelu Akcionog plana pod aktivnostima. 6.4; 6.5; 6.6. predlažemo da se uključi i nasilje nad djecom u okviru rodno zasnovanog nasilja kao intersekcije između ova dva fenomena. Nadalje, pod tačkama 6.7. i 6.8 u akcionom planu gdje se predlaže da se sprovede Analiza postupanja pravosudnih organa u predmetima rodno zasnovanog nasilja, uključujući predmete povodom seksualnog nasilja nad maloljetnim licima, potrebno je uključiti i djecu u okviru Analize rodno zasnovanog nasilja, ne samo u dijelu seksualnog nasilja. Isti komentar se odnosi i na tacku 6.8. koji se odnosi na 6.8 Izrada izvještaja

o postupanju tužilačkih organa u slučajevima seksualnog i rodno-zasnovanog nasilja u skladu sa relevantnim članovima Istanbulske konvencije.

Primjedba se usvaja u cjelosti / **Primjedba se ne usvaja.**

Komentar prepoznaje izuzetno važnu temu – uticaj porodičnog i rodno zasnovanog nasilja nad ženama na djecu, uključujući djevojčice i dječake, kao i potrebu za jačanjem svijesti stručnjaka o toj korelaciji. Međutim, predmetna Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2025–2029, kao i prateći Akcioni plan, primarno su usmjereni na suzbijanje rodno zasnovanog nasilja prema ženama, u skladu sa definicijama i obavezama utvrđenim Istanbulsom konvencijom, gdje su djeca žrtve nasilja prepoznata u specifičnim kontekstima, ali ne kao primarna ciljana grupa ovog strateškog dokumenta. Teme koje se odnose na nasilje nad djecom – uključujući potrebu za specijalizovanim pristupom, podrškom i analizom pravosudnih postupanja – u sistemskom smislu pripadaju nadležnostima i strateškim okvirima zaštite prava djeteta, te su predmet regulisanja i praćenja kroz strategije i politike dječje zaštite. Uprkos tome, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava kao koordinator ovog strateškog dokumenta, indirektno prepoznaje štetne posljedice nasilja u porodici na djecu, posebno u kontekstu reprodukcije obrazaca rodne neravnopravnosti. Kroz međuresornu saradnju u fazi implementacije mjera biće moguće dodatno uključiti nadležne institucije sistema dječje zaštite i obrazovanja, gdje god je to relevantno Akcioni plan je koncipiran tako da se ne dupliraju mjere drugih sektorskih strategija, već da se doprinese njihovoj dopuni i koordinaciji u okviru nadležnosti Ministarstva ljudskih i manjinskih prava.

Primjedba/predlog/sugestija 7:

Predlažemo uključivanje teme selektivnih abortusa u Strategiju rodne ravnopravnosti 2025-2029, s obzirom na to da je riječ o ozbiljnom obliku rodne diskriminacije koji ima dugoročne društvene i demografske posljedice. Predlažemo da Strategija u ovom dijelu:

- 1. Jasno identifikuje selektivne abortuse kao indikator rodno zasnovane diskriminacije, koji zahtijeva sistemski odgovor kroz obrazovanje, zdravstveni sistem i promjenu društvenih normi.**
- 2. Uključi prioritetnu mjeru sprovođenja sveobuhvatnog istraživanja koje će obuhvatiti:**
 - a. Analizu odnosa polova pri rođenju u prethodnim decenijama.**
 - b. Stavove i vrijednosti u vezi sa rodnom unutar porodica i zajednica, naročito u ruralnim i tradicionalnijim sredinama.**
 - c. Kvalitativna istraživanja o motivima i pritiscima vezanim za izbor pola djeteta.**
- 3. Preporuči uspostavljanje saradnje između relevantnih institucija (zdravstvenih, statističkih, obrazovnih) i akademske zajednice radi izrade metodološki pouzdanih i etički utemeljenih Studija.**
- 4. Razradi preventivne mjere, uključujući edukaciju zdravstvenih radnika, javne kampanje o rodnoj ravnopravnosti i promociju vrijednosti svakog djeteta bez obzira na pol. Bez kvalitetne analize i pouzdanih podataka, postoji rizik da se ovaj problem ili zanemari ili pogrešno interpretira, što može dodatno otežati borbu protiv rodne neravnopravnosti u Crnoj Gori.**

Primjedba se usvaja u cjelosti / **Primjedba se ne usvaja.**

Iako Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava u potpunosti prepoznaje da selektivni abortusi predstavljaju oblik rodno zasnovane diskriminacije, sa potencijalno ozbiljnim društvenim i demografskim posljedicama, ova tema nije obuhvaćena Nacionalnom strategijom rodne ravnopravnosti 2025–2029, iz više razloga. Prije svega, ne postoje validirani i pouzdani podaci od strane zvaničnog proizvođača statistike koji bi ukazivali na postojanje obrasca selektivnih abortusa u Crnoj Gori, što je neophodno za utemeljeno strateško planiranje. Takođe, imajući u vidu etičku i pravnu složenost ove teme, njeno sistemsko adresiranje bi zahtijevalo sveobuhvatnu međusektorsku analizu i širok društveni dijalog, uz aktivno učešće zdravstvenog, statističkog, obrazovnog i civilnog sektora, što prevazilazi trenutni mandat i strateški okvir ovog dokumenta. Ipak, iako selektivni abortusi nijesu posebno tretirani,

Strategija kroz horizontalne mjere, naročito u oblastima obrazovanja i promjene društvenih normi, podržava aktivnosti koje doprinose suzbijanju rodni stereotipa i diskriminatornih vrijednosnih obrazaca, uključujući i rodno zasnovane pritiske u reproduktivnom kontekstu.

NVO Centar za ženska prava

Primjedba/predlog/sugestija 1:

Na strani 18 Strategije, u dijelu gdje se pominje vrijednost Indeksa rodne ravnopravnosti iz 2023. godine, a za domen Novac i domen Moć, dodati vrijednosti za Crnu Goru koje iznose: "vrijednosti 61,9 indeksnih poena za domen Novac i 44,1 za domen Moći".

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 2:

U opis vrijednosti Indeksa, dodati i podatke za domen Znanja u kojem je zabilježljen pad indeksnih poena sa 55,1 na 53,4.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 3:

Veći akcenat staviti na značaj privremenih posebnih mjera na način što će se izdvojiti posebnim podnaslovom. Predlažemo i integrisanje sledećeg teksta na strani 23:

PRIVREMENE POSEBNE MJERE

Uvažavajući potrebu holističkog pristupa politikama rodne ravnopravnosti, Evropska komisija je od 1996. godine uvela tzv. dualni pristup koji podrazumijeva integrisanje rodne perspektive u sve politike i sektore paraleleno sa sprovođenjem posebnih mjera za osnaživanje žena i prevenciju rodne neravnopravnosti. U Crnoj Gori su posebne mjere propisane članom 8 stav 2 Ustava Crne Gore prema kojem se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Međutim, prema poslednjem Izveštaju UN CEDAW Komiteta iz 2024. godine u praksi postoji duboko nerazumijevanje važnosti privremenih posebnih mjera koje prati njihov kontinuirani izostanak, sa izuzetkom izbornih kvota. Zbog toga Komitet opet ponavlja zaključke iz 2011. godine sa ciljem da Crna Gora „dodatno ojača privremene posebne mjere, u cilju bržeg postizanja suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca u svim oblastima (...) gdje su žene nedovoljno zastupljene ili u nepovoljnijem položaju, naročito u pogledu žena koje se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom“.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 4:

Na strani 27, gdje se pominju nedostaci rodne statistike, uvrstiti i oblasti : nasilje, zaposlenost i penzioneri, politika i odlučivanje, primanja i prihodi, zdravlje i socijalne usluge, te istraživanja o načinu korišćenja vremena, u kojima postoje ozbiljni nedostaci rodno razvrstanih podataka.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Zahvaljujemo na dostavljenom komentaru i ukazanom interesovanju za unapređenje rodne statistike. Ipak, predlog se ne prihvata. Smatramo da konkretizacija oblasti u ovom dijelu teksta nije neophodna, budući da je cilj bio isticanje opšte potrebe za jačanjem kapaciteta MONSTAT-a i unapređenjem dostupnosti rodne statistike na sistemskom nivou. Precizno navođenje oblasti u okviru ovog teksta moglo bi suziti fokus i stvoriti utisak da su samo pomenute oblasti prioritetne, iako je cilj da se unaprijedi rodna statistika u svim relevantnim sektorima. Navedena pitanja mogu se razmatrati kroz konkretne sektorske strategije i operativne planove u saradnji sa MONSTAT-om i drugim nadležnim institucijama.

Primjedba/predlog/sugestija 5:

U pasusu gdje se pominje Centralna banka i program "Women on Boards", dodati i referencu na drugu, jednako važnu inicijativu koja se odnosi na transponovanje evropskih standarda za inkluzivni, rodno senzitivni finansijski ekosistem, a što su zahtjevi iz evropske integracije zemlje. Naime: Centralna Banka je pristupila Inicijativi Women Entrepreneurs (WE) Finance Code koja proističe iz zahtjeva za članstvo u EU, a koja ima za cilj da jača žensko preduzetništvo, kroz unapređenje pristupa finansiranju za crnogorska mikro, mala i srednja preduzeća kojima rukovode žene ili su njihove vlasnice. Sve ovo kako bi se ženska preduzeća osposobila za ulazak u EU finansijsko tržište, po stupanju u članstvo.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 6:

Na 33. strani, u pasusu gdje se skreće pažnja na intersekcionalnu dimenziju ekonomske nejednakosti kroz uključivanje perspektive na ruralne žene, dodati i reference na druge oblike nejednakosti sa kojima se suočavaju žene sa invaliditetom ili LGBTQI+ žene.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 7:

Dodatna tema koju treba problematizovati, a odnosi se na uslove na tržištu rada, tiče se stepena njihove usaglašenosti sa potrebama reproduktivnog zdravlja žena. Jedan od načina da se žene, koje čine 64,4% radne snage u odnosu na 79,2% koliko je učešće muškaraca u radnoj snazi, stimulišu za izlazak na tržište je u humanizaciji politika rada kroz prepoznavanje prava na menstrualno odsustvo. Ovim pravom omogućilo bi se ženama sa pojačanim tegobama tokom menstrualnog ciklusa (dijagnozom dismenoreje ili endometrioze) da uzmu plaćeno "menstrualno odsustvo" sa posla. Fleksibilno rješenje bi moglo da bude kroz rad od kuće u ovom periodu. Menstrualno odsustvo je dio šire priče o "menstrualnoj pravdi" i ženskom zdravlju kojom se prepoznaju specifičnosti ženskih tijela i iskustava, ali i skriveno diskriminatorna ekonomija (menstrualno siromaštvo) koja pogadja polovinu populacije na globalnom nivou, ako ne i više.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 8:

Na strani 34, nakon podatka da je "samo jedno od četiri MMSP u Crnoj Gori je u vlasništvu žene" dodati i podatak: odnosno 24,93%.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 9:

Na strani 34, u mjeri Uvesti plaćeno očinsko i zajedničko roditeljsko odsustvo radi promovisanja zajedničke brige, izbrisati „zajedničko roditeljsko odsustvo“.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 10:

U oblast obrazovanja se mora uključiti i perspektiva dječaka i djevojčica sa invaliditetom i RE populacije. Ministarstvo nauke, prosvjete i inovacija ima podatke iz MEIS baze. Posebno je važna perspektiva i ocjena CEDAW Komiteta: svega sedam procenata djece uzrasta od 15 do 18 godina u romskim naseljima pohađa srednje ili visoko obrazovanje, za razliku od opšte populacije, gdje 88 procenata djece pohađa srednje obrazovanje;(d) značajne razlike u broju upisanih djevojčica i dječaka sa smetnjama u razvoju. Ove ocjene integrisati u tekst Strategije.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 11:

U oblasti političkog učešća žena, na strani 41 treba posebno adresirati problem nezakonitog trošenja sredstava namijenjenih radu ženskih organizacija političkih partija. Već treću godinu za redom Državna revizorska institucija izvještava o nezakonitom trošenju budžetskih sredstava namijenjenih finansiranju rada ženskih organizacija unutar političkih partija, definisanu članom 14 Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, iz januara 2020.godine. Suprotno zakonu, neke ženske organizacije u političkim partijama još uvijek nemaju ni svoje statute, dok u drugima nije definisana namjena trošenja ovih sredstava. Obavezni godišnji izvještaji političkih partija su često nepotpuni ili neblagovremeni, a nekad ih partije ni ne dostavljaju. I dalje postoje partije u kojima predsjednici donose odluke o načinu trošenja ovog novca, mimo njegove propisane namjene. Uprkos tome, od 2020. godine, nijedan politički subjekat nije sankcionisan po ovom osnovu.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 12:

“Selektivni pobačaj” na strani 44 preformulisati kao prijevremeni prekid trudnoće radi odabira muškog pola djeteta (selektivni abortus).

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 13:

U poglavlju Socijalna i zdravstvena zaštita potrebno je kratko obraditi i problem akušerskog nasilja.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 14:

U istom poglavlju ukazati i na stereotipe koji postoje u odabiru ljekarskih zvanja.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 15:

U poglavlju *Suzbijanje rodno zasnovanog nasilja* na kraju prvog pasusa staviti: Po ponovljenoj ocjeni Evropske komisije, rodno zasnovano nasilje predstavlja najekstremniji oblik rodne neravnopravnosti u Crnoj Gori.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Iako je jasno da Evropska komisija prepoznaje rodno zasnovano nasilje kao jedan od najizraženijih oblika rodne neravnopravnosti, formulacija predloga oslanja se na tvrdnju koja nije dosljedno doslovno sadržana u zvaničnim izvještajima Komisije. Kako se u strateškom dokumentu koristi isključivo precizna i provjerljiva formulacija zasnovana na dokumentovanim izvorima, predložena rečenica se ne uključuje. Tema rodno zasnovanog nasilja već je jasno prepoznata i obrađena kao prioritetno pitanje u okviru poglavlja, bez potrebe za dodatnim normativnim ocjenama.

Primjedba/predlog/sugestija 16:

U pasusu gdje se navodi usvajanje Akcionog plana za implementaciju Istanbulske konvencije u Crnoj Gori (2023 – 2027),³ dodati i rečenicu kojom se upućuje na Izvještaj o sprovođenju⁴, a kojim se ukazuje na i dalje nerealizovane aktivnosti u cilju ustanovljavanja kriznih centarâ, unaprijedjenja autonomije rada specijalizovanih servisa za podršku ženama sa iskustvom nasilja i nedostatku psihosocijalnih tretmana za počinitelje.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 17:

Izmijeniti ekavicu u tekstu: „Zakon je pretrpeo značajne izmjene 2023. godine, uvodeći niz novih krivičnih dela, uključujući“.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 18:

Navesti izvor podataka za izjavu: „Kada je riječ o podacima, od 2017. godine, u Crnoj Gori je ubijeno 17 žena samo zato što su žene“.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Navedeni podatak se zasniva na informacijama iz više izvora, uključujući izvještaje UNDP-a, kao i informacije dostavljene međunarodnim mehanizmima za ljudska prava, poput CEDAW Komiteta i u okviru Univerzalnog periodičnog pregleda (UPR). U Crnoj Gori trenutno ne postoji jedinstvena, zvanična i sistematizovana državna evidencija o femicidu kao posebnoj kategoriji, što otežava precizno praćenje ovih slučajeva. Stoga je podatak u tekstu zadržan kao ilustracija razmjera problema. Precizni, pouzdani i sistematizovani podaci će biti dostupni kada Crna Gora uspostavi femicide watch mehanizam, u skladu s preporukama UN Specijalne izjaviteljke za nasilje nad ženama.

Primjedba/predlog/sugestija 19:

U isto poglavlje uključiti i ocjene Nezavisne grupe eksperata Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama – GREVIO, kao obavezujuće za Crnu Goru.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG)

Primjedba/predlog/sugestija 1:

U prvom pasusu Uvoda, navodi se „... da svi građani i građanke Crne Gore – bez obzira na pol i rod...“

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 1: Potrebno je izbrisati riječi „bez obzira“ i upravo definisati podržavajuću formulaciju koja promovise rodnu ravnopravnost kao princip i bogatstvo raznolikosti, a ne kao neutralnost i nužnost. Formulacije „bez obzira na...“ je adekvatna u zabrani diskriminacije, ali ne i u promociji ljudskih prava, pa i rodne ravnopravnosti.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 2:

U Uvodu na strani 3, navodi se „Praksa pokazuje da, i pored postojanja zakonskih normi, institucije sistema još uvijek nisu u stanju da pruže efikasnu i efektivnu zaštitu od diskriminacije nad ženama i osobama drugačijih polnih i rodnihi identiteta, a naročito onima koji pripadaju osjetljivim društvenim grupama (lica s invaliditetom, Romkinje i Egipćanke, starije osobe i osobe koje žive u udaljenim ruralnim područjima Crne Gore)“

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 2: Prvenstveno je osjetljive društvene grupe potrebno preimenovati u ranjive kategorije društva ili osobe koje su izložene višestrukoj diskriminaciji. Takođe, veoma je važno ukazati da se ovdje očitava suštinska slabost sistema i ovaj segment mora biti detaljno obrazložen u Analizi stanja i u odnosu na to predvidjeti aktivnosti koje će targetirati ovakvo stanje.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 3:

Na strani 10, u okviru sekcije Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022 – 2027, ističe se „... da žene i djevojčice s invaliditetom budu sposobne da žive samostalno“.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 3: Ne smije da stoji formulacija da budu sposobne jer nije afirmativno i u skladu sa UN Konvencijom, već žene i djevojčice s invaliditetom moraju da imaju mogućnost i podršku za samostalan život i punu uključenost u zajednicu.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Primjedba/predlog/sugestija 4:

U okviru operativnog cilja 6 – smanjiti prevalencu rodno zasnovanog nasilja nad ženama do kraja 2029. godine uz istovremeno obezbjeđivanje potune zaštite i podrške žrtvama nasilja, kao indikator učinka 1 se navodi „procenat žena nakon petnaeste godine koje su iskusile fizičko i/ili seksualno partnerstvo ili nepartnersko nasilje nije adekvatan.“

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 4: Njegovo uključivanje može se tumačiti kao normalizacija činjenice da žene doživljavaju nasilje, umjesto da akcenat bude na eliminaciji nasilja. Takođe, indikator ne ukazuje na kvalitet institucionalnog odgovora, pristup podršci, ni na efikasnost mjera zaštite, a istovremeno učvršćuje identitet žene kroz traumu, ne prepoznajući je kao subjektinju prava i osnaživanja. Zbog toga ovakav indikator treba izostaviti i zamijeniti onima koji prate konkretne promjene i rezultate mjera, kao što su: pristup uslugama podrške, učestalost osuđujućih presuda, obuke za profesionalce i budžetska izdvajanja za zaštitne mehanizme.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Indikator koji mjeri prevalencu nasilja među ženama nakon 15. godine života predstavlja međunarodno prihvaćen pokazatelj rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja i koristi se u okviru praćenja ciljeva održivog razvoja (SDG 5.2). Njegova svrha nije normalizacija nasilja, već omogućavanje objektivnog

uvida u razmjere problema, praćenje trendova i kreiranje politika zasnovanih na podacima. Slažemo se da je važno da se indikatorima prate i kvalitativni aspekti odgovora institucija, pristup podršci i osnaživanju žena, i ti pokazatelji su uključeni kroz dodatne indikatore koji se odnose na pristup uslugama, osudu počinilaca, obuke profesionalaca i budžetska izdvajanja. Međutim, prevalenca nasilja ostaje ključni pokazatelj za procjenu ukupne efikasnosti mjera i politika suzbijanja nasilja.

Primjedba/predlog/sugestija 5:

Institucionalno nedostaje odgovarajući, cjelovit i koherentan okvir za ostvarivanje i unapređenje rodne ravnopravnosti u praksi.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 5: Navodi se da „većina nadležnih i drugih državnih organa često nisu dosljedni ili u dovoljnoj mjeri posvećeni sprovođenju svojih zakonskih obaveza u vezi sa rodnom ravnopравnošću, a zaposleni su često nedovoljno obučeni za sprovođenje rodniх politika“ zbog čega mehanizam odgovornosti za postizanje rodne ravnopravnosti pokazuje slabosti čak i u oblastima gdje postoji adekvatna normativna regulativa. Adresiranje navedenih pitanja od ključnog je značaja ukoliko se zaista teži suštinskoj implementaciji i ostvarivanju ciljeva ove Strategije. Ovo, ponavljamo, dodatno potvrđuje da operativni ciljevi ne obuhvataju sve manjkavosti identifikovane u Analizi stanja Nacrta te da je, prije svega, neophodno usaglasiti SWOT analizu i Analizu stanja, koje se u velikoj mjeri ne podudaraju, te osigurati da operativni ciljevi i mjere budu zasnovani na problemima utvrđenim u Analizi stanja.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Strategija prepoznaje institucionalne izazove u sprovođenju politike rodne ravnopravnosti i adresira ih kroz više operativnih ciljeva i mjera koje se odnose na izgradnju kapaciteta, unapređenje međusektorske saradnje i jačanje mehanizama odgovornosti. Iako određeni izazovi postoje i prepoznati su u Analizi stanja, operativni ciljevi su formulisani tako da obuhvate ključne prioritete za postizanje održivih rezultata, u skladu sa dostupnim resursima i strateškim horizontom dokumenta.

SWOT analiza i Analiza stanja se međusobno dopunjuju – SWOT je sažetak ključnih nalaza i koristi se kao alat za strateško usmjeravanje, a ne za detaljno ponavljanje svakog nalaza iz Analize stanja. Operativni ciljevi su formulisani na osnovu ključnih nalaza iz Analize stanja i predstavljaju rezultat procjene prioriteta za djelovanje u narednom periodu.

Primjedba/predlog/sugestija 6:

Žene s invaliditetom su u dokumentu marginalno zastupljene ili potpuno izostavljene iz konkretnih mjera, iako se u uvodu i Analizi stanja prepoznaje višestruka diskriminacija

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 6: Potrebno je da se u okviru svih oblasti i operativnih ciljeva (npr. učešće u društvu, ekonomsko osnaživanje, suzbijanje rodno zasnovanog nasilja) jasno uključe posebne mjere za žene s invaliditetom, u skladu sa članovima 5, 6, 8, 15, 16, 22, 25, 27 UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, kao i CEDAW zaključnim preporukama od 6. juna 2024. u odnosu na Treći periodični izvještaj države i to onim u pristupu pravdi, zaštiti od nasilja, zdravstvenoj zaštiti, seksualnom i reproduktivnom zdravlju, starateljstvu i staranju o djeci, obrazovanju i zapošljavanju. Takođe, neophodno je uključiti zasebnu aktivnost za razvoj Programa osnaživanja žena s invaliditetom koji obuhvata psihosocijalnu podršku, pravnu pomoć i obuke za političko i ekonomsko osnaživanje. Dodatno, neophodno je planirati aktivnosti koje će se odnositi na analize i istraživanje podataka i evidencija o djevojčicama i ženama u oblastima obrazovanja i zapošljavanja i rada, uključujući i nezaposlene zbog velike disproporcionalnosti podataka/procenata djevojčica i žena s invaliditetom u odnosu na dječake i muškarce s invaliditetom.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2025-2029 je horizontalni dokument koji u određenoj mjeri adresira potrebe ranjivih i višestruko marginalizovanih grupa žena, uključujući žene sa invaliditetom. Međutim, pitanje zaštite prava i unapređenja položaja osoba sa invaliditetom se sistemski i sveobuhvatno obrađuje u okviru Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju

jednakosti za period 2022–2027, koja sadrži poseban operativni cilj posvećen ženama i djevojčicama sa invaliditetom. Time se izbjegava dupliranje mjera i osigurava komplementarnost sektorskih politika. U skladu s tim, ova strategija sadrži samo opšti okvir za rodnu ravnopravnost, dok se specifične mjere za ovu grupu razvijaju kroz nadležni sektorski dokument.

Primjedba/predlog/sugestija 7:

Pristupačnost kao osnovni preduslov za rodnu ravnopravnost žena s invaliditetom u potpunosti je zanemarena u dokumentu.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 7: Preporuka je da se u Nacrt strategije uključe mjere koje će obezbijediti univerzalni dizajn i pristupačnost svih servisa, institucija i sadržaja koji se kreiraju u okviru rodne ravnopravnosti.

Primjedba se usvaja u cjelosti / **Primjedba se ne usvaja.**

Pitanje pristupačnosti i univerzalnog dizajna, uključujući osiguranje jednakog pristupa za žene i djevojčice sa invaliditetom, sistemski je uređeno Strategijom za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022–2027, koja sadrži poseban operativni cilj usmjeren na položaj žena i djevojčica sa invaliditetom. U cilju izbjegavanja preklapanja i dupliranja mjera, pristupačnost je obuhvaćena kroz relevantne sektorske strategije koje se komplementarno odnose na ovu Strategiju. U okviru Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti, potrebe višestruko marginalizovanih grupa, uključujući žene sa invaliditetom, prepoznate su na horizontalan način, a usklađivanje sa drugim nacionalnim strateškim dokumentima osigurava sveobuhvatan pristup ostvarivanju jednakosti i nediskriminacije.

Primjedba/predlog/sugestija 8:

Nedostatak rodno-razvrstanih podataka po osnovu invalidnosti/oštećenja prepoznat je u Nacrtu strategije, ali nije predviđeno njihovo razdvajanje po ovom osnovu.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 8: Preporučuje se da se jasno propisuje obaveza prikupljanja statističkih podataka razvrstanih po polu, invalidnosti, starosnoj dobi, porodičnom statusu, radnom statusu i drugim relevantnim kategorijama, te da MONSTAT i druge institucije započnu s primjenom ove prakse.

Primjedba se usvaja u cjelosti / **Primjedba se ne usvaja.**

Ova strategija prepoznaje značaj rodno-razvrstanih podataka i uključuje mjere koje se odnose na unapređenje sistema prikupljanja, obrade i korišćenja podataka razvrstanih po polu. Dodatno razvrstavanje po osnovu invaliditeta, starosti i drugim kategorijama nalazi se u domenu sektorskih institucija, uključujući MONSTAT, koje su nadležne za primjenu međunarodnih standarda i metodoloških okvira za statistiku. Obaveza prikupljanja i analize podataka razvrstanih po osnovu invalidnosti predviđena je Strategijom za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022–2027, te se ovi aspekti razrađuju u skladu s tim dokumentom. Na taj način se izbjegava dupliranje normi i osigurava međusobna usklađenost nacionalnih politika.

Primjedba/predlog/sugestija 9:

Edukacije i kampanje predviđene Nacrtom strategije ne uključuju obaveznu senzibilizaciju o interseksionalnosti i pravima žena s invaliditetom.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 9: Neophodno je uvesti obavezu integrisanja ovih tema u sve obuke za javne institucije, medije i obrazovne radnike/ce, na osnovu programa usklađenih sa UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Primjedba se usvaja u cjelosti / **Primjedba se ne usvaja.**

Tematski fokus na intersekcionalnost i prava žena s invaliditetom već je integrisan u posebnoj Strategiji za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022–2027, koja sadrži jasne mjere i aktivnosti u oblasti edukacije, senzibilizacije i osnaživanja. Ova strategija ima cilj da se fokusira na opšte rodne politike, dok se specifični aspekti vezani za invaliditet adresiraju kroz pomenutu specijalizovanu strategiju, čime se osigurava detaljniji i ciljaniji pristup.

Primjedba/predlog/sugestija 10:

Nacrt strategije ne predviđa konkretne mehanizme za aktivno učešće žena s invaliditetom u radu radnih tijela i nadzoru implementacije.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 10: Potrebno je da se kao mjeru definiše imenovanje žena s invaliditetom u tijela za rodnu ravnopravnost, kao i druga tijela koja su od suštinskog značaja za veću uključenost u javni i politički život u skladu sa CEDAW preporukama.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

U skladu sa politikama i obavezama Crne Gore, pitanje inkluzije žena s invaliditetom posebno je regulisano kroz **Strategiju za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022–2027**, koja obuhvata specifične mjere za uključivanje osoba sa invaliditetom, uključujući i žene, u različite nivoe donošenja odluka i nadzora implementacije.

Nacionalna strategijarodne ravnopravnosti 2025-2029 ima za cilj da obuhvati širi spektar rodni pitanja, dok se specifičnosti vezane za žene s invaliditetom adresiraju kroz pomenuti okvirni strateški dokument, što omogućava fokusiraniju i efektivniju implementaciju.

Primjedba/predlog/sugestija 11:

Akcioni plan ne sadrži nijednu specifičnu aktivnost usmjerenu na žene s invaliditetom osim dvije koje ih indirektno uključuju - uspostavljanje kriznih centara i Programsku liniju za podršku ženskom preduzetništvu s posebnim osvrtom na žene sa invaliditetom.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 11: Ove aktivnosti nisu dovoljne za sistemsko i ciljano uključivanje žena s invaliditetom u sve segmente Nacrta Strategije, posebno Programska linija koja podrazumijeva dodjelu bespovratnih sredstava za pokriće dijela troškova za privredne subjekte ili nefinansijsku podršku kroz mentoring u trajanju od 25 sati.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2025-2029 ima za cilj postavljanje šireg okvira za rodnu ravnopravnost, dok su specifične mjere za žene s invaliditetom detaljnije obrađene kroz posebne strateške dokumente, poput Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti (2022–2027). U okviru te Strategije, planirane su aktivnosti i mjere koje sistemski i ciljano uključuju žene s invaliditetom u različite segmente društvenog i javnog života, što dopunjuje i podržava ciljeve ove strategije.

Primjedba/predlog/sugestija 12:

Indikatori operativnih ciljeva.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije 12: U dijelu indikatora operativnih ciljeva nedostaju izvori verifikacije, kao i obrazloženja za postavljene srednje i ciljne vrijednosti. Neophodno je da se za svaki indikator precizno navede izvor verifikacije i pruži obrazloženje na osnovu relevantnih podataka, jer postavljanje srednje i ciljne vrijednosti bez analize trenda i realnih mogućnosti predstavlja proizvoljan pristup koji može dovesti u pitanje relevantnost, mjerljivost i ostvarivost indikatora.

Primjedba se usvaja u cjelosti / Primjedba se ne usvaja.

U ovoj strategiji indikatori operativnih ciljeva su definisani sa ciljem da budu mjerljivi i relevantni za praćenje napretka. Izvori verifikacije su preciznije specificirani u okviru Akcionog plana i pratećih instrumenata za implementaciju, gde će se zasnivati na dostupnim statističkim podacima, izvještajima relevantnih institucija i sistemima monitoringa. Postavljanje srednjih i ciljnih vrijednosti zasniva se na dostupnim podacima i procjenama koje su usklađene sa realnim kapacitetima sistema, uz mogućnost njihove revizije u skladu sa daljim analizama i iskustvima tokom implementacije.

Fatmir Gjeka **MINISTAR**

Fatmir Gjeka

Fatmir Gjeka

